

درآمدی بر قراردادهای تجاری بین‌المللی

با گذشت بیش از ربع قرن از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران و شکل‌گیری نظام مقدس جمهوری اسلامی، اکنون استقرار پایدار این نظام به صورت فراگیر، نیازمند همت و تلاش همه متخصصان و دانشمندان در عرصه‌های مختلف صنعتی، اقتصادی، حقوقی و... است. رشد اقتصادی و توسعه پایدار از مهمترین اولویت‌های هر کشور به ویژه کشورهای در حال توسعه است و می‌توان گفت که شاخص اصلی اقتدار حاکمیت یا حکومتی در عصر کنونی، میزان نرخ رشد اقتصادی آن کشور است و بدون زیرساخت‌های مناسب، نظیر بنادر و نیروگاه‌ها و راه‌ها، نمی‌توان در راه پیشرفت و شکوفایی اقتصادی گام‌های قابل اطمینانی برداشت. در این بین سهم قراردادهای تجاری بین‌المللی در بالا بردن میزان این نرخ غیر قابل انکار است؛ زیرا پرداختن به سرمایه‌گذاری در بخش‌های زیربنایی که نیازمند بودجه هنگفتی است، با توجه به هزینه‌های جاری کلان دولتها، تقریباً برای اکثر دولتها به خصوص کشورهای در حال توسعه امری ناممکن است؛ خصوصاً سرمایه‌گذاری در نفت و گاز که علاوه بر نیازمندی آن به بودجه‌های کلان، تکنولوژی و فناوری نیز، در آن نقش به‌سزایی دارد. این در حالی است که وجود حوزه‌های مشترک نفت و گاز در شمال و جنوب کشور ما، هر گونه تأمل و درنگ در سرمایه‌گذاری و اجرای پروژه‌های بزرگ در این زمینه را غیر قابل پذیرش کرده و چنین امری به معنای از دست دادن منافع ملی خدادادی است. از این‌رو، جذب سرمایه‌گذاریهای خصوصی از مهمترین اولویت‌های دولتها در چند سال اخیر بوده است که به دلیل فقدان منابع تأمین مالی داخلی در اجرای پروژه‌های بزرگ، جذب سرمایه‌گذاری خارجی را در این زمینه اجتناب‌ناپذیر ساخته است.

بر اساس همین ضرورت، مجمع تشخیص مصلحت نظام در سال ۱۳۸۱، قانونی را تحت عنوان قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی به تصویب رسانید. در پایان سال ۱۳۸۳ نیز مصوبه‌ای برای تسهیل اقامت سرمایه‌گذاران خارجی مقرر شد. سرمایه‌گذاری خارجی در سابق به شکل قرارداد امتیاز بود و به نوعی کشورهای جهان سوم به وسیله

استعمارگران غرب به استثمار کشیده می شدند، لذا کشورهای در حال توسعه، چاره را در الگوهای جدید قراردادهای تجاری بین‌المللی دیدند تا ضمن حفظ امنیت اقتصادی و منافع ملی کشور خود، پیشرفت و توسعه پایدار را نیز تضمین کنند. به این منظور کشورهای در حال توسعه، با هدف جلب سرمایه‌گذاری خارجی و جبران کمبود اعتبارات مالی، دست‌یابی به تکنولوژی نوین و افزایش صادرات به روش‌هایی همانند تجارت متقابل، بی. او. تی، بای‌بک، جوینت وینچر و دیگر قراردادهای تجاری متوسل شدند.

در کشور ما نیز قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (مصوب ۱۳۸۱)، سرمایه‌گذاری خارجی در کلیه بخش‌ها را، در چارچوب روش‌های مشارکت مدنی بیع متقابل، ساخت و بهره‌برداری و واگذاری (B.O.T) یا شیوه‌ای که برگشت سرمایه و منافع حاصله صرفاً از عملکرد اقتصادی طرح مورد سرمایه‌گذاری ناشی شود و متکی به تضمین دولت، شرکت‌های دولتی یا بانک‌ها نباشد، را مجاز دانسته است.

در جهان تجارت امروز، الگوها و نهادهای حقوقی پیچیده‌ای وجود دارد که بنا به ضرورت‌های زندگی پیچیده و پیشرفته جوامع بشری بوجود آمده است و نشانی روشن از خلاقیت اندیشه حقوقدانان و دیگر دست‌اندرکاران تنظیم این قراردادها دارد، هر چند نهادهای حقوقی امروز به نوعی الگوهای پیشرفته نهادهای حقوق سنتی هستند، ولی جنبه‌های مختلف آنها به قدری تغییر یافته است که نمی‌توان آنها را صرفاً برگرفته از یک عقد یا قرارداد سنتی دانست. افزون بر آن، شکل و نوع قراردادها دائم در حال تغییر و روبه‌تزايد است؛ به طوری که ممکن است ما در هر زمان با قراردادهای جدید و با نام و شیوه‌ای نو در عرصه تجارت بین‌الملل مواجه شویم.

در ادبیات حقوقی کشور ما بحث قراردادهای تجاری بین‌المللی از مباحث جدیدی به شمار می‌رود که در برخی موارد کمتر کسی از آن اطلاع دارد. شناخت و شناسایی این قراردادها از ضروری‌ترین مسائل حوزه حقوق تجارت بین‌الملل است که در یک مرحله دانشمندان حقوق و پژوهشگران این حوزه باید با بررسی دقیق، جایگاه، ماهیت، کارایی، محاسن و معایب انواع قراردادهای تجاری را تبیین نموده و در مرحله بعدی بر فرهیختگان حوزه و دانشگاه لازم است با تجزیه و تحلیل بیشتر و تطبیق آن با مبانی فقهی و حقوقی اسلام، انواع این قراردادها را مورد بررسی قرار دهند تا براساس نتایج حاصله، بتوان بهترین الگوی مناسب که با اصول اساسی حقوق اسلامی مستطبق باشد و منافع نظام جمهوری

اسلامی ایران را بیشتر تأمین کند را برگزید.

توجه به این نکته ضروری است که امروزه به دلیل افزایش اعتماد و تکیه بر منابع و تکنولوژی خارجی، نه تنها کشورهای در حال توسعه، بلکه کشورهای توسعه یافته نیز، از این شیوه استفاده می‌کنند. از طرف دیگر، الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) که هم‌اکنون به عنوان عضو ناظر این سازمان درآمد است، تا طی فرآیندی به این سازمان بپیوندد، نقش قراردادهای تجاری بین‌المللی را دوچندان کرده است. ضمن این‌که باید توجه داشت که درنگ در این مسائل و هم‌چنین شتابزدگی بدون بررسی علمی آن، به معنای منزوی گشتن در عرصه تجارت بین‌الملل است. یکی دیگر از مسائلی که امروزه در عرصه تجارت بین‌المللی باید بدان توجه نمود، بهره‌گیری از تجارت الکترونیکی است. موضوع تجارت از طریق شبکه جهانی اینترنت به یکی از موضوعات مطرح در عرصه تجارت بین‌المللی تبدیل گشته است و سالهاست که کشورهای توسعه یافته، بخش عمده‌ای از فعالیت‌های تجاری خود را از طریق شبکه اینترنت انجام می‌دهند. اکنون، تجارت الکترونیکی به نوعی تمام ابعاد زندگی تجاری بین‌المللی را تحت‌الشعاع خود قرار داده است، به طوری که هر گونه معامله از طریق شبکه اینترنت، سریعتر، ساده‌تر و کم‌هزینه‌تر از تجارت سنتی انجام می‌گیرد، حتی در برخی موارد، بهره‌نگرفتن از این تکنولوژی عملاً امکان‌پذیر نیست. از این‌رو دور ماندن از این تکنولوژی، دور ماندن از بخش عمده‌ای از تجارت جهانی محسوب می‌شود که عدم بهره‌گیری از این نوع تجارت، به‌مثابه از دست دادن فرصتها و زدگذر در تجارت جهانی، تضعیف موقعیت رقابتی و منزوی گشتن در تجارت بین‌المللی است. تصویب قانون تجارت الکترونیکی توسط مجلس و مغایر نداشتن آن با شرع و قانون اساسی از سوی شورای نگهبان، هر چند پس از سه سال رفت و برگشت، نشان‌دهنده عزم عمومی کشور در استفاده از فناوری نوین برای انجام همه امور است، اما استقرار تجارت الکترونیک در یک سیستم کشوری، مستلزم وجود بسترهای مناسب است که تقویت قانون تجارت الکترونیک، نخستین گام برای کسب تجربه و ورود به عرصه مبادلات تجاری بین‌المللی است. این قانون که در هشتاد و یک ماده و هفت تبصره، به تصویب رسیده است، نیازمند نقد و بررسی‌های فراوان است که اندیشمندان حوزه و دانشگاه باید بدان توجه نمایند و مبانی فقهی آن را تجزیه و تحلیل نمایند و از طرف دیگر مسئولین امر بستر تحقق آن را در جامعه فراهم آورند.

با توجه به مسائل یادشده، این شماره از فصلنامه علمی - تخصصی حوزه و دانشگاه، به تجزیه و تحلیل انواع قراردادهای تجاری بین‌الملل پرداخته است که برخی از آنها در ادبیات حقوقی ما، سابقه چندانی ندارد. با عنایت به این‌که دولت در شرایط کنونی، به دنبال الگوهای مناسب‌تری در قراردادهای تجاری بین‌المللی در بخش سرمایه‌گذاری خارجی است، بر همه متخصصان و اهل فن فرض است که با بررسی دقیق قراردادهای تجاری بین‌المللی، الگوهای مناسب‌تری که منافع ملی ما را هر چه بهتر تأمین نماید، شناسایی و معرفی نمایند. الگوهایی که به موجب آن، دخالت نیروهای متخصص ایرانی در عملیات فنی‌تر (بالادستی) شرکت سرمایه‌گذار را به همراه داشته باشد و باعث انتقال تکنولوژی پیشرفته به داخل گردد.

دبیر ویژه

